

УДК 371.134:005:001.4

О. Є. Гриджук

АКТУАЛЬНІСТЬ КУРСУ «ФАХОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ» У ВИЩІЙ ШКОЛІ НЕФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Описано досвід викладання фахово орієнтованих мовних дисциплін у вищих навчальних закладах України; обґрунтовано доцільність поглибленого вивчення фахової термінології студентами вищих технічних закладів України; визначено мету та завдання навчальної дисципліни «Фахова термінологія».

Ключові слова: мовна підготовка студентів, фахова термінологія, терміносистеми лісівництва та деревооброблення.

Проанализирован опыт преподавания профессионально ориентированных лингвистических дисциплин в высших учебных заведениях Украины; обоснована целесообразность углубленного изучения профессиональной терминологии студентами высших технических заведений Украины; определены цели и задачи учебной дисциплины «Профессиональная терминология».

Ключевые слова: лингвистическая подготовка студентов, профессиональная терминология, терминологические системы лесоводства и деревообработки.

The practice of teaching professionally oriented language disciplines in higher educational institutions of Ukraine is described; expediency of profound study of specific terminology by students of technical institutions in Ukraine is justified; the goals and objectives of the course «Professional Terminology» are defined.

Key words: linguistic teaching of students, professional terminology, terminological systems of Forestry and Wood technology.

Постановка проблеми. Належне володіння українською мовою як засобом ефективної професійної комунікації є нагальною проблемою часу, чинником формування висококваліфікованого фахівця, усебічно й гармонійно розвинутої особистості. «Ефективність процесу розвитку навичок професійного мовлення студентів залежить від того, наскільки методологія та зміст практичного навчання враховують специфіку майбутньої професії студента» [7, с. 6].

Студенти опрацьовують фахову термінологічну лексику здебільшого під час вивчення спеціальних дисциплін. Проте рівень її засвоєння та нормативного використання залежить не лише від накопичених теоретичних знань, а й від сукупності мовних знань, навичок, умінь, необхідних для ефективного процесу професійної комунікації.

Актуальним науково-методичним завданням у вищій школі є забезпечення належної мовної підготовки студентів-нефілологів, компетентних, відповідальних, які вільно володіють мовою своєї професії, кваліфікованих і конкурентоздатних на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В окремих вищих навчальних закладах України до навчальних планів уведено перспективні навчальні дисципліни, завдяки яким «місце і роль мовної освіти в системі фахової підготовки» [1] набувають особливої актуальності.

Уже з 2002 н. р. у Львівському національному університеті ім. І. Франка для студентів географічного факультету читається курс «Соціально-економіко-географічна термінологія» (20 аудиторних годин, з них 10 год. – лекційні, 10 год. – практичні та семінарські заняття). У межах навчального матеріалу описано періоди формування української наукової термінології, визначено методологічні та теоретичні основи курсу, основні методологічні принципи термінотворення, вимоги до наукових термінів, схарактеризовано понятійно-термінологічні системи «Географія» і «Соціально-економічна географія», а також понятійно-термінологічні інтерсистеми [5].

Цікавими є досвід роботи та нові напрацювання в галузі правничої лінгвістики Центру інноваційних методик правничої освіти (Національний університет «Києво-Могилянська академія»). Зокрема, для правників розроблений цикл фахово орієнтованих мовних дисциплін: навчально-науковий семінар «Правнича термінологія: методика і практика вивчення», «Ділова українська мова для правників», «Мова права і юридична термінологія», «Правнича лінгвістика».

Наприклад, у навчальному посібнику Н.Артикуци «Мова права і юридична термінологія» об'єднано три навчальні курси «Юридична термінологія», «Мова права» і «Правнича лінгвістика» у цикл фахово орієнтованих мовних дисциплін. Зміст навчальної дисципліни «Мова права» подається в теоретичних і практичних аспектах, зокрема: предметом аналізу є функції і специфіка правничого мовлення, функціональні різновиди мови права, методичний апарат сучасної юрислінгвістики тощо; описано процес формування мови і стилю законодавства, охарактеризовано законодавчі терміни та їх визначення, тер-

мінологію міжнародного права й номенклатурні назви у тексті; визначено сучасні вимоги до законодавчого тексту, опрацьовано питання редакторського аналізу та лінгвістичної експертизи законопроектів; описано складні випадки перекладу міжнародно-правових текстів; досліджено мовностилістичні та граматичні особливості міжнародно-правових, дипломатичних, судово-процесуальних документів; охарактеризовано сучасний науковий стиль та його жанрові різновиди, вимоги до мови і стилю наукових праць, структуру наукового дослідження, правила мовностилістичного і технічного оформлення наукових робіт; з'ясовано роль і місце публічного виступу в професійній діяльності правника, види судового красномовства, способи і методи аргументації, вербальні і невербальні засоби професійної комунікації тощо [10].

На наш погляд, у навчальному плані поєднано аспекти дослідження мови права та вивчення української мови за професійним спрямуванням загалом.

У 2005 р. вийшов друком навчальний посібник «Українська правничка термінологія» (автор доц. Л.І.Чулінда). Обґрунтовуючи доцільність видання, автор слушно зазначає, що «розширення знань з української правничої термінології сприяє підвищенню рівня загальної професійної компетентності» [11, с. 6]. «Наявність помилок у процесі створення і тлумачення текстів нормативно-правових актів свідчить про практичну необхідність здобуття знань з термінологічно-мовного оформлення нормативно-правових актів» [11, с. 6]. Тематичний план курсу складається з трьох розділів «Загальна характеристика правничої термінології», «Правничка термінологія Кримінального кодексу України» та «Правничка термінологія Цивільного кодексу України». Якщо у першому розділі розглянуто загальні питання, що стосуються української правничої термінології загалом, її сучасного стану, визначено сутність поняття правничого терміна, вимоги до термінологічних одиниць, їх класифікація тощо, то другий і третій розділи присвячено аналізу Кримінального та Цивільного кодексів України, описано прийоми законодавчої техніки, специфіку вживання латинських термінів тощо.

Серед значної кількості доцільних, раціональних аспектів вивчення термінології деякі з них потребують додаткового опрацювання, зокрема: недостатньою є, на наш погляд, кількість лекцій (лише 2 год.), однотипними є завдання у практичній частині посібника (перекласти речення українською мовою, скласти речення зі словосполученнями, закінчити речення, навести правильний варіант словосполучення, виправити помилки в реченнях, вказати рядок словосполучень без помилок).

В Інституті гуманітарних і соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» у навчальний процес упроваджено курс «Основи термінознавства» для студентів напрямів підготовки «Журналістика», «Філологія», «Міжнародні відносини», «Міжнародна інформація», «Практична психологія». Основними завданнями «є виховання висококваліфікованих спеціалістів, які не лише набувають певних професійних знань і навичок, а й розуміють закономірності творення назв наукових понять, вміють грамотно застосовувати термінолексику в усіх сферах професійної діяльності» [4].

Одноіменний навчальний посібник (автори С.З.Булик-Верхола, Г.В.Наконечна, Ю.В.Теглівець) ставить за мету «сформувати мовно-термінологічну компетенцію майбутнього фахівця, враховуючи особливості історичного формування й теперішнього стану української термінології як підсистеми сучасної української літературної мови» [4]. У посібнику порушено низку актуальних проблем сучасного українського термінознавства: вивчення закономірностей розвитку і вживання спеціальної лексики, питання транслітерації, перекладу нормативних термінів, а також уніфікації, стандартизації та ін. [4]. Серед видів практичних робіт завдання на редагування текстів, дотримання орфографічних норм щодо написання термінів, правильне використання граматичних відмінкових форм для термінів, аналіз будови термінів, виправлення помилок, пов'язаних із неправильним уживанням префіксів, суфіксів, порушення правил осново- та словоскладання, виправлення стилістичних помилок у термінологічних словосполученнях, розрізнення українських та іншомовних термінів, заміна запозичених термінів власне українськими (і навпаки). Робота зі словником спеціальності передбачає пошук загальнонаукових термінів, термінів, що набувають багатозначності у різних галузях науки, термінів з міжнародними терміноелементами, термінів-символів та напівсимволів, пошук термінів-антонімів, омонімів, синонімів та паронімів. Текстові завдання спрямовані на виправлення орфографічних, пунктуаційних та мовностилістичних помилок; це також написання анотації до підручника, рецензії на статтю, відгуку на підручник, наукової статті та доповіді.

На нашу думку, доцільно було б більшою мірою врахувати фахове спрямування частини завдань, доповнивши теоретичну частину посібника термінологічними практикумами для окремих спеціальностей.

Таким чином, переглянувши всі зазначені доробки, можна дійти висновку, що в лінгводидактиці вищої школи вивчення фахової термінології набуває виключної актуальності і потребує подальшого дослідження. Нагальною є й проблема покращення мовної фахово орієнтованої підготовки студентів вищих навчальних закладів лісотехнічного спрямування.

Мета статті – визначити місце і роль мовної підготовки у системі сучасної фахової освіти майбутніх працівників лісопромислового комплексу, окреслити завдання, зміст і структуру навчальної дисциплі-

ни «Фахова термінологія» (для спеціальностей «Лісове господарство» та «Технологія деревообробки»).

Виклад основного матеріалу. У сучасних освітніх стандартах передбачено одну мовну дисципліну «Українська мова за професійним спрямуванням»¹ (обсягом 108 год.), у якій на вивчення термінів відведено лише 10 год., з яких лекції – 2 год., практичні – 2 год., самостійна та індивідуальна робота – по 3 год. Такий формат дозволяє побіжно ознайомити студентів з поняттями «термінологічна система», вимогами до термінів, пояснити специфіку використання термінологічних одиниць у діловому мовленні, окреслити основні етапи становлення термінології фаху.

Уважаємо, що такий підхід є недостатнім для повноцінної лінгвістичної підготовки студентів технічних вишів, бо не забезпечує розуміння фахової термінології як системи, не дає знань з історії формування спеціалізованих терміносистем, аналізу структури, специфіки творення термінологічної одиниці, не забезпечує розуміння лексико-семантичних особливостей спеціальних найменувань, і не допускає «мовно-термінологічного опрацювання тексту» [1] загалом, не сприяє формуванню навичок фахового мовлення студентів і написання наукових текстів. Складні проблеми перекладу та специфіки використання терміна у науковому тексті розглядаються досить поверхнево, недостатня увага приділяється редагуванню наукового тексту і його опрацюванню з метою проектування фахових текстів на майбутнє професійне застосування.

У проєкті галузевого стандарту вищої освіти України ГСВОУ 6.090103 – 2014 (*Освітньо-кваліфікаційна характеристика* випускника вищого навчального закладу для напряму підготовки «Лісове і садово-паркове господарство») серед комунікативних навиків названі лише «донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду в галузі професійної діяльності; здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію» [6], у числі інструментальних компетенцій зазначено «здатність до письмової й усної комунікації рідною мовою» [6], «уміння правильно використовувати мовні засоби залежно від сфери й мети спілкування, складати ділові папери» [6], «здатність до ділових комунікацій у професійній сфері, знання... основ ділового спілкування, навички роботи в команді» [6]. Як бачимо, йдеться лише про вміння комунікувати, належно використовувати мовні засоби, складати документи, працювати в команді. Оволодіння спеціальною термінологією, грамотне її використання, формування навиків роботи з науковим текстом, тобто основи термінологічної компетенції до загально- та спеціалізовано-професійних компетенцій не внесено.

В освітньо-кваліфікаційній характеристиці молодшого спеціаліста-техніка лісового господарства передбачено уміння «чітко визначати і користуватися двома формами ділового мовлення: усним та писемним; логічно і послідовно давати стисло інформацію з питань професійного спілкування в колективі; застосовувати основні правила оформлення документів, добирати відповідні терміни з фаху для грамотного оформлення ділових паперів» [9].

Доцільність вивчення термінологічної лексики фаху як окремої лінгвістичної дисципліни у нормативних документах не передбачена. З огляду на це, вважаємо необхідним посилити роботу над формуванням термінологічної компетенції студентів. Адже якісне засвоєння термінології неможливе без розуміння походження терміна, його словотвірного потенціалу, граматичних характеристик, особливостей застосування, специфіки перекладу тощо.

До вивчення термінологічної лексики доцільно застосувати методи і прийоми навчання лексики загалом. «Вивчення лексики здійснюється поетапно: пропедевтичний, тематичне вивчення, розгляд лексичних явищ під час вивчення словотвору і граматики, функціонально-стилістичний етап» [8, с. 173].

Такий підхід, власне, і став основою для побудови структури навчальної дисципліни «Фахова термінологія» (з урахуванням спеціалізації це два курси – для напрямів підготовки «Лісове і садово-паркове господарство» і «Деревооброблювальні технології») у Національному лісотехнічному університеті України.

Робота зі студентами вищого технічного навчального закладу має свою специфіку, оскільки викладач (філолог за фахом) має спочатку опрацювати термінологічні системи лісівництва та деревооброблення, дослідити основні аспекти вивчення спеціальних найменувань, і на цій основі уже продовжувати роботу над науково-методичним забезпеченням дисципліни з урахуванням практичних фахових інтересів майбутнього працівника лісопромислового комплексу.

Пропоновані форми організації навчального процесу – це лекції (17 год.), проблемні семінари (17 год.) та самостійна робота (20 год.).

Метою навчальної дисципліни є:

– формування термінологічної та поглиблення фахово орієнтованої мовно-комунікативної компетентності студентів-лісотехніків;

¹ Програма курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (спеціаліста, магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямувань), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2009 року № 1150 (зі змінами, внесеними відповідно до наказу МОН № 259 від 29.03.10 року).

– удосконалення навиків наукової та професійної комунікації державною мовою.

Завдання дисципліни:

- вивчення закономірностей та специфіки розвитку термінології лісівництва та деревооброблення;
- аналіз складу і системної організації української термінології лісотехнічної галузі;
- вивчення лексико-генетичних особливостей аналізованих терміносистем;
- з'ясування специфіки лексико-семантичних процесів у терміносистемах лісівництва та деревооброблення;
- вивчення способів творення та найменування спеціальних понять;
- виробити потребу в нормативному вживанні термінів;
- напрацювання навичок свідомого вибору та використання фахових термінів;
- збагачення фахового словника студента (шляхом засвоєння термінів-синонімів, розмежування семантики багатозначних термінів, термінів-паронімів та термінів-омонімів, вивчення діалектних найменувань спеціальних понять тощо);
- сформувані вміння і навички мовностилістичного аналізу наукового тексту;
- навчити складати, редагувати та перекладати наукові тексти за фахом;
- розвиток навиків усного наукового мовлення;
- *вироблення правильних навичок щоденного професійного спілкування (самоконтролю за дотриманням мовних норм)*;
- опрацювання теоретичних засад стандартизації та уніфікації термінологічних одиниць; з'ясування способів фіксації термінів у словниках;
- формування звички користуватися лінгвістичними та спеціальними словниками як довідковими джерелами.

Прикладне значення курсу полягає у формуванні здатностей студентів вільно оперувати фаховою науковою термінологією; усвідомлено використовувати спеціальні найменування відповідно до норм сучасної української літературної мови, здійснюючи таким чином наукове та виробниче спілкування; орієнтуватися у лексико-семантичних процесах, що стосуються термінології обраного фаху: враховувати специфіку використання багатозначних термінів, доцільність чи недоцільність уживання термінів-синонімів, паронімів; створювати, редагувати наукові тексти; осмислювати і критично аналізувати власні та чужі висловлювання; виконувати навчальні завдання проблемно-пошукового характеру.

Висновки. Удосконалення й модернізація мовної підготовки студентів лісотехнічного напрямку підготовки сприятиме поглибленню мовно-комунікативної компетентності студентів та формуванню термінологічної компетенції як її складової. Викладання курсу «Фахова термінологія» має велике значення для компетентного і кваліфікованого розв'язання проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців лісового господарства, що зумовлено вимогами інформаційного суспільства й сучасного ринку праці України.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження стосуватимуться створення навчально-методичного забезпечення курсу «Фахова термінологія» для студентів, що навчаються за спеціальностями «Лісове господарство» та «Технологія деревообробки» і якнайшвидшого впровадження нової дисципліни у навчальний процес з метою підвищення рівня фахових знань студентів.

Література:

1. Артикуца Н. В. Актуальні проблеми удосконалення мовної підготовки правознавців [Електронний ресурс] / Н. В. Артикуца. – Режим доступу до докум. : http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/2450/1/artukytsa_prob1_udoskon_movn.pdf
2. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Н. В. Артикуца. – К. : Стило, 2004. – Режим доступу до докум. : <http://en.kul.kiev.ua/praci-2004-roku/artikuca-n.-v.-mova-prava-i-juridichna-terminologija-navchalniy-posibnik.html>
3. Булик-Верхола С. З. Основи термінознавства : навч. посіб. / С. З. Булик-Верхола, Г. В. Наконечна, Ю. В. Теглівець. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 160 с.
4. Від теорії до практики термінознавства : новий навчальний посібник фахівців ІГСН Львівської політехніки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум. : <http://www.lp.edu.ua/en/node/5179>
5. Влах М. Програма і методичні рекомендації з курсу «Соціально-економіко-географічна термінологія» для студентів географічного факультету [Електронний ресурс] / Мирослава Влах. – Львів : ЛНУ, 2002. – Режим доступу до докум. : http://www.lnu.edu.ua/faculty/geography/ Stud/Praktyky/programy/Social_ekonom_terminologia.pdf
6. Галузевий стандарт вищої освіти України ГСВОУ 6.090103 – 2014. Освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника вищого навчального закладу для напрямку підготовки «Лісове і садово-паркове господарство» : проект [Електронний ресурс] / [С. І. Миклуш, Г. Т. Криницький, П. І. Лакида, В. П. Кучерявий, С. А. Гаврилюк, Я. П. Целень]. – Режим доступу до докум. : <http://www.nltu.edu.ua/>
7. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : моногр. / І. П. Дроздова ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків : ХНАМГ, 2010. – 320 с.

8. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, З. П. Бакум та ін.] ; за ред. М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2009. – 400 с.
9. Освітньо-кваліфікаційна характеристика молодшого спеціаліста техніки лісового господарства: спеціальність 5.09010301 «Лісове господарство» напрям підготовки 6.090103 «Лісове і садово-паркове господарство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум. : <http://tknltu.com.ua/index.php/spetsialnosti/lisove-hopodarstvo>
10. Робочий тематичний план навчальної дисципліни «Мова права» [Електронний ресурс] / уклад. : канд. філол. наук, доц. Н. В. Артикуца ; Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Режим доступу до докум. : http://194.44.142.55/F/9PGDLNV577Y8A6RGCV1GNU5JBYES_BSPTN2KH7A4MB66SQL2D-31118?func=service-media-exec&doc_library=KMA30&doc_number=000001299&media_in
11. Чулінда Л. І. Українська правнича термінологія : навч. посіб. / Л. І. Чулінда. – К. : Магістр – XXI сторіччя, 2005. – 112 с.